

Кіра Шамаєва

ЮВІЛЕЇ КИЇВСЬКИХ П'ЯНІСТІВ: ОКСАНА ХОЛОДНА, ВСЕВОЛОД ВОРОБІЙОВ

2015 рік став ювілейним для двох унікальних особистостей, справжніх митців, талановитих музикантів, п'яністів, видатних педагогів Оксани Григорівни Холодної (10 грудня 1915 – 21 квітня 1984) та Всеволода Михайловича Воробйова (22 жовтня 1925 – 23 червня 2010). На життєвих шляхах їх об'єднала Київська консерваторія. Вони вступили до її педагогічного колективу майже одночасно. І довгі роки були колегами, близькими друзями, однодумцями. Для обох музика була невід'ємною частиною життя, робота – служінням, заняття зі студентами – понад усе. Їх єднали вроджена інтелігентність, моральні принципи, величезна ерудиція, найвищий професіоналізм, бездоганний художній смак, вірність професії, відсутність будь-яких кар'єрних устремлінь. Кожний з них створив оригінальну неповторну музичну школу. У непростих службових стосунках вони знаходили взаєморозуміння, підтримку один одного. З їх відходом консерваторія загубила багато Світла і Добра.

10 грудня цього року Оксані Григорівні Холодній виповнилося б 100 років. У 1951 році вона почала роботу в Київській консерваторії асистентом професора Євгена Михайловича Сливака, потім викладач, з 1969 доцент, одночасно працювала в музичній школі-десятирічці. Перші кроки гри на фортеп'яно під керівництвом матері Софії Касіянівної, яка свого часу закінчила Московську консерваторії в класі Олександра Гольденвейзера, заняття в київській музичній школі у Н. М. Гольденберг, навчання і закінчення в 1939 році Московської консерваторії (клас О. Б. Гольденвейзера), приїзд за призначенням до Київської музичної школи. Раніше були тяжкі життєві випробування. Арешт батька Григорія Григоровича, за фахом математика, викладача середньої школи, одночасно співробітника Інсти-

туту Української мови, де брав участь в укладанні словників. Він був обвинувачений в причетності до міфічної Спілки Визволення України і загинув на засланні. Рано померла і мати.

Під час війни Оксана Холодна перебувала в евакуації в Свердловську, де працювала в музичній школі і навчалася на історико-теоретичному факультеті Київської консерваторії в евакуації, 1944 стала аспіранткою Свердловської консерваторії в класі Генріха Нейгауза. Слідом за вчителем переїхала до Москви, де закінчила аспірантуру в його класі. Вісім років вона безпосередньо спілкувалася з Нейгаузом, засвоювала його артистичний досвід. Усі ці роки, сидячи нерідко на підвіконні або на краю стільця у переповненому класі, старанна учениця записувала уроки Майстра. Нейгауз став для неї ідеалом людини, митця, музиканта, п'яніста, педагога. Вона обожнювала свого Вчителя. І для нього вона була не тільки улюбленою ученицею, але і другом, близьким за духом, життєвою філософією, сприйняттям мистецтва і світу.

Оксана Григорівна мала намір на основі зроблених записів написати дисертаційну працю «Творчий образ Г. Г. Нейгауза», багато працювала, але вроджене прагнення «в усьому дійти до самої суті» відтягувало завершення задуму. Та все ж окремі сторінки праці були надруковані¹. Насичені багатьма висловлюваннями і думками Нейгауза, вони створюють ілюзію присутності великої людини, видатного митця, педагога. Безпосередні враження від прочитання Нейгаузом пізніх творів Бетховена стали для Оксани Холодної стимулом до написання аналітичного дослідження «Про значення пізньої творчості Бетховена у формуванні музиканта»². Ця праця об'єднала в собі професійні музикознавчі знання бетховенської музики, широку ерудицію автора з чутливим музичним обдаруванням і високими естетичними ідеалами. Справжнім шедевром глибокого розкриття художнього змісту, драматургії твору став нарис про прелюдію Дебюссі «Кроки на снігу»³. Останньою її працею був виконавський аналіз «Варіацій на вальс Діабеллі» Бетховена⁴.

Г. Нейгауз і О. Холодна

¹ Погляди Г. Г. Нейгауза на питання інтерпретації // *Науково-методичні записки*, т. II, вип. 2. Київ: Мистецтво 1964, с. 58–90; Нейгауз про роботу над образом // *Українське музикознавство*, вип. 2. Київ: Музична Україна 1967, с. 233–250.

² *Науковий вісник НМАУ*, вип. 30: *Зі спадщини Майстрів*, кн. 1. Київ 2003, с. 227–253.

³ *Науковий вісник НМАУ*, вип. 101: *Зі спадщини Майстрів*, кн. 2. Київ 2013, с. 220–221.

Про масштаб, глибину виконавського таланту Оксани Григорівни, про поєднання в ньому величезної волі і душевної теплоти, м'якості, про довершеність її п'яністичної культури знаємо, на жаль, лише з її виконання партії оркестру в фортеп'яних концертах. Чи то концерт Моцарта, чи Бетховена, Шумана, Шопена, чи Брамса, Прокоф'єва, її участь завжди була школою майстерності для соліста і святом музики для слухачів. Була досвідченим, мудрим диригентом, і рояль під її м'якими і такими чіпкими руками набував оркестрової виразності, фарб, потуги, завжди адекватних стильовим особливостям авторської фактури.

Своє життя Оксана Григорівна віддавала учням. У неї не існувало межі в розвитку потенційних можливостей і здібностей студента. Цінувала талант як природне явище, як вищий дар. З невтомною наполегливістю вона розвивала природу учня, плекала здібності, кожного спрямовувала до творчості. У титанічній праці відбувався процес пізнання задуму автора – через сприймання мови музики і музики як мови, через співпереживання колізіям твору. Не було в цьому жодного натяку на “натаскування”, на копіювання запропонованого. Через копітку працю над потрібним саме зараз звуком (в іншому випадку – зовсім іншим), вирішенням різноманітних технічних проблем, через пошук потрібної інтонації, ясності фрази, з'ясування кожної деталі твору, осмислення його драматургії Оксана Григорівна підводила учня до усвідомлення задуму композитора. Він починав мислити музичними образами і його виконання ставало співтворчістю. Шлях до ідеалу не мав кінця. Процес самовдосконалення ставав нормою. Попереду для пізнання лежав величезний репертуар, починаючи від Баха, далі Бетховен, Шопен, Шуман, Брамс... Скрябін, Шостакович, Прокоф'єв... З великим зацікавленням ставилася до творчості Валентина Сильвестрова, з творами якого постійно знайомив Валерій Матюхін.

Оксана Григорівна була представником вселюдської культури. Такою ж мірою як творчість Баха, Бетховена, Шостаковича, як виконавське мистецтво Ріхтера, Гульда, Караяна; для неї життєво необхідною, духовною потребою було спілкування зі скарбами інших видів мистецтва, літературою, а також природою. Тут вона не знала втоми. З інтересом розглядаючи репродукції картин Дрезденської галереї, шкодувала, що не відвідала її виставку. Між прослуховуваннями на конкурсі ім. Чайковського в Москві, замість можливості “перекусити”, поспішала на експозицію мистецтва німецького середньовіччя. З галасливою молоддю стояла в черзі на виставку картин Реріха в Києві. «Яке щастя, що можна ще раз подивитися фрески Врубеля в Кирилівській церкві» – промовила одного разу, виходячи з консерваторії. А ходіння з групою ентузіастів “по інстанціях” за квитками на перегляд фільмів Московського кінофестивалю. Захоплення «Сталкером» і взагалі Тарковським. Розмови про Параджанова. «Ви вже прочитали «Доктора Живаго?»... «Як вдалося?» І роздуми про «Театральний роман» Булгакова, реальність його сюжету. А з яким молодечим запалом долала

⁴ Там само, с. 221–252. Прочитання рукописів, редакцію та підготовку до друку трьох останніх публікацій здійснила дочка Оксани Григорівни, учениця матері в музичній школі, концертмейстер консерваторії Олена Холодна.

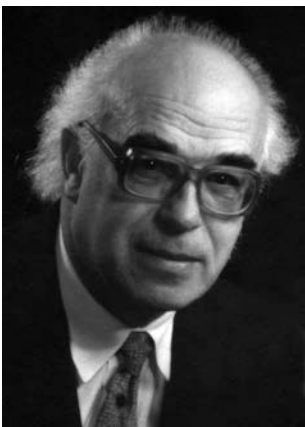
пагорби Подолу одного 26 серпня в перший день повернення до праці після відпустки.

А якою була безмежна доброта Оксани Григорівни, доброзичливість і радість з нагоди чужого успіху. Готовність прийти на допомогу, захистити від небажаних наслідків (чим не раз на шкоду користувалися деякі учні). Після відвідання Оксаною Григорівною за чужою справою міського архіву архіваріус, згадуючи цей візит, сказала мені: «У той вечір, прийшовши додому, сказала матері: “У нас сьогодні була свята”». Колеги називали її «совістю кафедри» і розуміли під цим її талант, глибину розуміння музики, ерудицію та професійну безкомпромісність у підходах, судженнях, оцінках як стосовно самої музики, так і музичного обдарування.

Доброта, душевна чистота, святість у ставленні до людей, професії, життя, як і унікальний професіоналізм, невичерпна вимогливість до себе, служіння істині, істині мистецтва складають школу Оксани Григорівни Холодної. Пройти через неї мали щастя лауреат державної премії ім. Шевченка Валерій Матюхін, Народна артистка України Світлана Черношей-Глух, Заслужена артистка України Неліда Афанасьєва, солістка Київської філармонії Інна Порошина, концертуєча п'яністка Ольга Аніщенко, професори НМАУ Ольга Ліфоренко, Кіра Шамаєва, викладачі інших навчальних закладів, концертмейстери.

Цього року, як і в попередні ювілеї, відбувся вечір пам'яті зі спогадами колег і концертом учнів професора Холодної.

* * *

22 жовтня виповнилося б 90 років Всеволоду Михайловичу Воробйову. Він приїхав до Києва восени 1951 року і до останніх днів життя присвятив себе діяльності в Київській консерваторії.

Красивий, шляхетний молодий чоловік привернув до себе увагу оточуючих чимось тиким, що важко пояснити. Пізніше стало зрозумілим, що разом з Воробйовим до консерваторії прийшло відчуття іншого культурного простору. Всеволод Михайлович народився, провів дитинство і юність, закінчив середню школу і музичне училище в азербайджанському місті Гянджа. Далі відбувся переїзд до столиці Грузії Тбілісі, служба в армії в роки війни, навчання і отримання дипломів у двох далеких за спрямованістю навчальних закладах – медичному інституті й консерваторії. Голова державних іспитів Генріх Нейгауз дав випускнику Воробйову рекомендацію для влаштування на роботу до Тбіліської філармонії, але життя склалося інакше.

Доленосним для Воробйова стала його зустріч у Тбіліській консерваторії з педагогом з фаху – Валентиною Костянтинівною Стешенко-Куфтіною. Її унікальна особистість поєднувала талант обдарованого музиканта, яскравої виконавиці, глибокого дослідника фольклору різних регіонів країни з педагогічним

хистом, що призвело до формування власної фортеп'яної школи. Валентина Стешенко народилася в Україні, блискуче закінчила Київську консерваторію по класу легендарного Фелікса Блюменфельда і деякий час працювала у київській музичній школі. Сучасники концертних виступів В. Стешенко в 20-роки (Гліб Таранов, Григорій Коган, Є. Сливак), згадуючи приголомшливу віртуозність Володимира Горовиця, говорили про глибину гри Валентини Стешенко. Вихована на класичному репертуарі з творів Баха, Шопена, Бетховена, Шумана п'яністка стала першим виконавцем музики «нового часу» – музики молодого Бориса Лятошинського. Тоді в 20-і роки вона грала обидві сонати і «Відображення» композитора і познайомила з його творчістю музичну громадськість Москви. Після різних життєвих колізій з 1933 року Валентина Стешенко разом з чоловіком Б. Куфтіним жила в Тбілісі і з 1935 року викладала в Тбіліській консерваторії. У її класі проходили студентські роки Всеволода Воробйова. Людина широких творчих й інтелектуальних інтересів, видатного виконавського таланту, масштабних концертних дійств (5 останніх сонат Бетховена в один вечір, нова програма щомісяця) Валентина Костянтинівна була центром культурного життя міста. Ознакою Тбілісі було дружнє спілкування місцевих митців – артистів, художників, музикантів. Навчання в класі Стешенко, перебування у сфері її впливу стало для Всеволода Михайловича не тільки чудовою школою п'яністичної майстерності, але і входженням у світ загальнолюдської культури, творчих стосунків, пізнання нового.

У 1952 році одночасно з працею в Тбіліській консерваторії Валентина Стешенко почала викладати в Київській консерваторії. Свою заяву до дирекції закладу вона закінчила словами «Я хочу повернутися до Києва». Своім асистентом запросила Воробйова. Та за рік Валентини Костянтинівни не стало. І ніби виконуючи бажання свого професора про повернення на батьківщину, Всеволод Михайлович залишився на все життя у її рідному Києві. Сюди він приніс традиції школи Валентини Стешенко, продовживши і розповсюдивши їх в Україні і на цій основі створив власну фортеп'яну школу. Зокрема, він завершив розпочату Валентиною Костянтинівною справу популяризації музики Б. Лятошинського, став першим виконавцем «Слов'янського концерту» композитора. Професор щедро ділився своїм сприйняттям живопису грузинських художників. З любов'ю і властивою йому іронією згадував тбіліське товаришування і дружбу з Дмитром Башкіровим, Святославом Ріхтером, Тамарою Ніколаєвою. Всеволод Михайлович любив театр, особливо драматичний, балет. Він захоплювався мистецтвом ювелірів, красою порцелянових виробів, смаком напоїв (вин, чаю). Був відкритий для друзів і насамперед для своїх учнів. Світосприйняття разом з безпосереднім навчанням професіоналізму, виховання музиканта, п'яніста було складовою школи професора Воробйова.

Невдовзі після приїзду до Києва музикант порадував виконанням *Anacronismu* і Третьої сонати Прокоф'єва. Незабутнім залишилася інтерпретація сонати h-moll Ліста (через багато років його згадувала Надія Олександрівна Горюхіна). До програм входили твори Баха, Моцарта (відавав перевагу варіаціям), Бетховена, Брамса, Шопена (мазурки!), Скарлатті. Власний стиль виконання відзначала

емоційна стриманість поєднана з яскравою образністю і графічною ясністю подачі ретельно прочитаного авторського тексту, всіх його компонентів і деталей. Над усім стояло глибинне осмислення художнього задуму автора. Інструмент звучав вишукано. При чудовій ритмічній організації панувало відчуття внутрішньої свободи.

За понад півстоліття педагогічної праці його школу пройшло понад 200 студентів. А була ще довготривала праця в музичній десятирічці, в Дитячій музичній академії. Вплив школи Воробйова поширювався по всій Україні, зокрема через постійні консультації в музичних училищах. Ці зустрічі були позбавлені зовнішнього блиску сучасних майстер-класів і мали суто робочий характер; були сповнені поваги до колег і бажання допомогти, поділитися багаторічними спостереженнями, знахідками, педагогічним досвідом. У подальшому п'яністично-початківці постійно перебували в полі зору Майстра, а їх викладачі отримували консультації і професійну підтримку. Його школа передбачала різнобічний музичний та загальнокультурний розвиток. Професор вчив розуміти авторський текст, оснащував п'яністичною технікою, виховував культуру звуковидобування, розуміння породженої природою інструмента поліфонічності фортеп'яної фактури і звідси необхідність диференціації різних шарів, вчив володіти часом, природнім диханням і артикуляцією і все це при обережному ставленні до індивідуальності кожного учня, його природних емоційних і психологічних даних, набутих навичок. Тому такими різними у своєму виконанні виглядають широко концертуючі талановиті учні Всеволода Михайловича як Дмитро Суховієнко, Олександр Козаренко, Андрій Кутасевич, Дмитро Таванець. Відомі педагоги Ніна Найдич, Наталія Гриднева, Лариса Райко, Євгенія Шелестова і багато інших продовжують школу Всеволода Михайловича.

Життєздатність, творчу змістовність, естетичну красу школи професора Воробйова засвідчили два концерти, влаштовані в Малому залі Київської консерваторії з нагоди 90-літнього ювілею музиканта. Високий професіоналізм, бездоганний мистецький смак, вірність традиції Вчителя продемонструвала Наталія Гриднева, організувавши концерт музичних "онуків" Всеволода Михайловича – своїх учнів музичної десятирічки та студентів консерваторії. Безпосередні його вихованці – педагог консерваторії Олена Степанюк та п'яніст ансамблю «Київська камерата» Андрій Таванець – в ансамблі зі своїми партнерами (відповідно) Андрієм Васінім та Олександром Зайцевою вразили слухачів концептуальною вагомістю та змістовною напругою програми, масштабними творами Брамса – сонатою для двох фортеп'яно ор. 34 bis та «Німецьким реквіємом» Брамса ор. 45 в оригінальній авторській версії для фортеп'яно в чотири руки.

